

Ils davos mais da la guerra mundiala

Dals armistizis en Europa a las bombas atomicas

DA GUIU SOBIELA-CAANITZ

■ **Cun la capitulaziun giapunaisa ils 2 da settember 1945 è la Segunda Guerra mundiala vegnida a fin. Il 2018, passa 70 onns plü tard, a Berlin ha Rowohltdi in volum da 414 paginas da l'istoricher R. G. Reuth, cun bibliografia, dus registers e duas cartas geograficas detagliadas, intitulà «Kurze Geschichte des Zweiten Weltkrieges» (1): Ina trovaglia en ina buna libreria.** Ins sa dumonda l'emprim: «Vali quai propi la paina da leger anc quai?» L'autur da questas lingias ha fatg la prova. El ha legi l'emprim il davos chapitel: «Eiserner Vorhang und Kapitulation Japans» (pp. 345–370). La gronda qualitat che fa impressiun è la precisiun cronologica tar la successiun dals fatgs e la situaziun geografica, cunzunt en connex cun las inslas dal Pacific areguard las operaziuns tranter Giapun e Stadis unids. I suonda ina resumaziun dals svilups demografics, diplomatics e militars durant quels quatter mais da 1945. A la fin dal text da Reuth chapesch'ins meglier la situaziun l'atun 1945 en ils anteriurs teaters d'operaziuns.

Stalin victur

L'emprim ils armistizis dals 8 e 9 da matg, en singuls cas (Lettonia e Prussia da l'ost) pir ils 10 u schizunt ils 14. Lur ils «var tschintg milliuns fugitivs tudestgs da la Prussia da l'ost e dal vest, da la Pomarania da l'ost (...) dentant era da las Sudestas, da Boemia e Moravia, tuts encunter vest» (p. 350). «Gist Stalin [1878–1953] ha sa fatg l'advocat dals Tudestgs (...). Gia ils 30 d'avrigl è la «Gruppa Ulbricht» arrivada a Berlin en aviu: (...) Trais tozzels communists, tuts fidaivels e meritavels cumpogns da l'URSS. I han cumenzà subit a construir il domini communistic en la zona d'occupaziun sovietica en stretga collavuraziun cun l'administraziun militar (...) Ils 5 da zercladur han ils generals Eisenhower [1890–1969], Montgomery [1887–1976], Schucov [1896–1974] e de Lattre de Tassigny [1889–1952] (...) communitgà la fin da la pussanza governativa en Germania, substituìda dal Cussegl da controlla allia (...) En Pologna ed en la Germania de l'ost han las marionettas da Moscau accelerà l'expulsiun dals Tudestgs (...) Gia da mars avev'ins exproprià ils var tschintg milliuns umans restads là en lur patria. Lezs han stuì cumportar la terror: Sentenzas da mort, lintschadis e deportaziun en champs nua che blers èn morts (...) Ils 4 da matg ha primminister Churchill [1874–1952] exprimì en scrit sias temas: «Ils Stadis unids han l'intenziun da retrair lur armada. Quai vul dir ch'il domini russ gniss spustà da 200 km encunter vest sin ina frunt da 600–700 km (...) La controlla russa cumpigliass la riva baltica l'intera Germania fin al cunfin prevesì per la zona sovietica, l'entira Tschecoslovachia, ina gronda part da l'Austria, tut la Jugoslavia, l'Ungaria, Rumenia e Bul-

garia» (...) Churchill punctuava adina puspè dimensiuns e consequenzas dals transferiments da populaziun en la Germania da l'ost. El discurreva da la «transplantaziun da 8250000 umans» (...) Stalin parava affirmond ch'i na dettia pli nagin Tudestg en quels intschess: I sajan morts u fugids (...) Uschia è la vart nord da la Prussia da l'ost cun sia chapitala Königsberg vegnida a far part da l'URSS (...) En l'art. XIII dals protocols da Potsdam stat scrit: «Las trais regenzas reconuschan ch'ins stoppia transferir en Germania la totalità u ina part da la populaziun restada en Pologna, Tschecoslovachia ed Ungaria» (...) Var 12 milliuns Tudestgs ha pers lur patria, dus milliuns èn morts latier (pp. 352–355). Stalin è stà il victur da la conferenza da Potsdam (fanadur ed avust). La Republica federala da Germania ha reconuschì 1991 sco ses cunfin cun la Pologna quel che Stalin aveva sfurzà si a Potsdam sco «provisori». La lescha fundamentala tudestga reconuscha dentant sco ses «Staatsangehörige» ils descendents da quels che vivevan il 1937 aifer ils cunfins da la Germania (art. 116). Quai pertutga la populaziun oriunda da la Prussia e Pomarania da l'ost sco era d'ina gronda part da la Silesia, pia var 288000 en Pologna il 2005 (2).

Victoria da la fisica nuclearea

Churchill ha stuì prender cumià da Potsdam suenter la victoria da la Labour Party tar las elecziuns dals 26 da fanadur. Harry S. Truman (1884–1972) era president dals Stadis unids pir dapi la mort da Franklin D. Roosevelt (*1882–†12 avrigl 1945). Truman leva cunzunt concluder la guerra cunter il Giapun. Gist avant Potsdam ha'l savi che las bombas atomicas eran prontas per destruir la forza militar giapunaisa. «Ils 26 da fanadur han Truman, Churchill ed il president chinai Tschiang Kai-shek (1887–1975) tramess in ultimatum ad admiral Suzuki (1868–1948), schef da la regenza giapunaisa. Lez ha ignorà l'ultimatum. Ils 6 d'avust ha in bomber american ad hoc distatgà ina bomba atomica da quatter tonnas sin Hiroshima. 70000–80000 umans èn morts be subit (...) Ils 8 ha l'URSS declerà la guerra al Giapun ed è sbartgada sin las Inslas Curilas; là èn anc adina. In segund bomber ha distatgà ina segunda bomba atomica ils 9 d'avust si Nagasaki. Sin quai ha l'imperatur Hirohito (1901–1989) suttamess in'offerta da pasch als alliads ed acceptà lur resposta ils 14. Dapi l'explosiun da lezzas bombas sa la carstgaunadad, er e cunzunt en ils Stadis unids, ch'ins dovra ina controlla universal dal diever da l'energia nuclearea.

1. Ralph Georg Reuth, «Kurze Geschichte des Zweiten Weltkrieges» Berlin (Rowohltdi, ISBN 978 71 00229) 2018.

2. Chapitel davart la Pologna en: Ulrich Ammon, «Die Stellung der deutschen Sprache in der Welt» Berlin/Minca/Boston (Walter de Gruyter, ISBN 978-3-11-019298-8), pp. 320–327.